

Tázací věty a pravidla konsekuce

A. Druhy otázek (tázacích vět)

Otázky jednoduché

- a) tzv. zjišťovací čili otázky vyžadující odpověď *ano–ne*, krátce **otázky na *ano–ne***
*Byl jsi tam? Půjdeš do divadla? Jsi blázen?*¹
- b) tzv. doplňovací (ostatní jednoduché otázky)
Kdy tam půjdeš? Kam jsi šel? Co děláš?

Otázky rozlučovací

- a) pravé
Chceš kávu nebo čaj?
- b) jen formou
Udělal jsi to, nebo ne?

Tyto druhy otázek navíc mohou být ztvárněny buď jako otázka přímá, nebo nepřímá.

přímá řeč: *Řekl: „Je pěkné počasí.“*

přímá otázka: *Kde jsi byl?*

nepřímá řeč: *Řekl, že je pěkné počasí.*

nepřímá otázka: *Řekni mi, kde jsi byl.*

Nepřímá otázka je tedy vyjádřena vedlejší větou. Rozlišování druhů potřebujeme pro sledování zvláštností L, v níž jsou **nepřímé otázky zpravidla konjunktivní** a také v přímých otázkách jsou jisté zvláštnosti.

(Nepřímá řeč může být v L ztvárněna také (1) *Dīcō eum iam abiisse*, (2) *Dīcitur aegrōtus esse*, což je (1) ....., (2) .....

B. Otázky přímé

I. Doplňovací otázky začínají deiktickým slovem:

Quid facis? .....
Quis mē tetigit? .....
Ad quem ībimus? .....
Quōrum sunt haec nōmina? .....
Quod pretium meritur? .....
Quotae(nam) sunt persōnae dīvīnae? ..... responde Latīnē:
Quotiēs exacerbāvērunt mē in dēsertō! .....
Ubi es? .....
Quō vādīs? .....
Quā viā itur ad urbem? .....
Quando veniēs? .....
Usquequō, Domine, īrāscēris? .....
Quōmodo fiet istud? .....
Cūr/Quārē/Ut quid/Quid mē caedis? .....

Přehled tázacích deiktik:

¹ Na tomto příkladu je zřejmé, že sledujeme to, co má FORMU otázky, aniž se mluvčí takovou větou nutně ptá: otázkou lze dát najevo názor, pocit apod.

↓ K ČEMU SE ODKAZUJE \ TYP ODKAZOVÁNÍ →		tázací, vztažné	ukaz. - kořen <i>t-</i> (řídč. <i>i-</i> aj.)
osoba/věc	identita (povahou subst.) 1	quis m, quid n <i>kdo co</i>	is, ille (hic, iste)
	vlastnost (povahou rodové adjektivum) 2	quī quae quod <i>který; vzt.: jenž</i> qualis / cuiusmodī : <i>jaký</i>	is, ille (hic, iste) tālis : <i>takový</i>
	přináležitost 3	cuius quōrum <i>čí</i>	tālis tālium <i>takového takových</i>
kvantum	prostý počet 4	quot; quanti/quantō <i>kolik</i>	tot; tanti/tantō <i>tolik</i>
	pořadí 5	quotus : <i>kolikátý</i>	
	násobek 6	quotie(n)s : <i>kolikrát</i>	totie(n)s : <i>tolikrát</i>
	početní mohutnost 7	quantus : <i>jak velký</i>	tantus : <i>tak velký</i>
místo	umístění 8	ubi : <i>kde</i>	(ibi)
	směr 9	quō(rsum/s) <i>kam; quō i účel: k čemu</i>	(illō)
	původ 10	unde : <i>odkud</i>	(inde)
	rozsah 11	quātenus/quoad : <i>kam až</i>	(hātenus, eātenus)
	trasa 12	quā (viā) : <i>kudy</i>	(eā, hāc, istāc)
čas	"umístění" 13	quando : <i>kdy</i>	tum/tunc : <i>tehdy</i>
	počátek 14	jen opis. ex quō tempore <i>odkdy</i>	
	konec 15	quōusque/usquequō : <i>dokdy</i>	
	trvání 16	quamdiū/quantisper <i>jak dlouho</i>	tamdiū/tantisper <i>tak dlouho</i>
způsob 17	quōmodo; zvol. a vzt. quam <i>jak</i>	tāliter; tam <i>tak</i>	
míra 18	quantopere; (in)quantum <i>jak velice, (na)kolik</i>	tantopere; (in)tantum <i>tak velice, (na)tolik</i>	
příčina 19	cūr (<quor), quāre; quid <i>proč</i>	navaz. quamobrem, propterea, quāpropter, quōcirca <i>proto</i>	

Pokud se v doplňující otázce objeví **konjunktiv**, bývá to konj. **deliberativní** (viz významy konjunktivu): *Quid faciāmus?* : *Co máme dělat?*

II. Otázky na ano–ne v klasické latině začínají otázkovou částicí (také někt. slov. jazyky mají *-li*), která se liší podle toho, zda je řečnická a naznačuje odpověď (kladnou × zápornou), anebo zda je pravou otázkou, která odpověď nenaznačuje.

PŘÍKLADY K ZAPAMATOVÁNÍ:

A) čeká-li se **kladná** odpověď: *Nōnne patriam amāmus?*

B) čeká-li se **záporná** odpověď: *Num(quid) barbarī sumus?*

ALTERNATIVNÍ PŘÍKLAD K ZAPAMATOVÁNÍ:

Numquid potest caecus caecum dūcere? Nōnne ambo in foveam cadent? L 6,39

K překladu otázek s očekáváním: V zastaralých latinských mluvnicích se doporučuje překlad *Což(pak) ne × Což(pak) // Zda / Či (!)*. To je knižní až archaické; překlad *Copak ne × Copak* je zase hovorový, nízký (rozuměj: nejsou nepoužitelné, ale pozor na únosnost vzhledem k stylu). Naznačování očekávané odpovědi kladné či záporné se v současné češtině nejlépe, bez příznaku, univerzálně vyjádří částicí **snad** a užitím × neuzitím záporu:

Nemilujeme snad vlast? × Jsme snad barbari?
(aplikujte na příklad se slepými)

Možná mnemotechnická pomůcka: je-li v latinské otázce zápor (**nōn-ne**), pak dáváme zápor i do české věty, v opačném případě (**num**) nikoli.

C) není-li odpověď spojena se **žádným** očekáváním:

klas. *Estne pater domī?* : .....

prý neklas. (klas. „jen v ironii“) *An pater domī est?*²

v překladech z hebr. → řečt. rovněž *Sī pater domī est?*³

Odpověď kladná „ano“ zní v latině podle mluvnic *Ita*⁴ / *Vērē* / *Sānē*, záporná „ne“ *Minimē (!)* / *Nōn ita* / *Nequāquam*. V textech se najdou i jiné způsoby.

III. Otázky rozlučovací

a) pravé: před druhou částí je *an*, před první *utrum/-ne/0* – neboli

utrum – an

-ne – an

0 – an

b) jen formou: ... *nebo ne?* : *an nōn?* / *an minus?* / *necne?*

Sententiae ad exercendum

1. Nonne Moyses dedit vobis legem: et nemo ex vobis facit legem. Io 7,19

2. Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel frater tuus? Qui respondit: Nescio: num custos fratris mei sum ego? Gn 4,9

3. Baptismus Ioannis unde erat? E caelo an ex hominibus? Mt 21,25

4. Licet census dare Caesari, an non? — Quid me tentatis, hypocritae? Mt 22,17

² Překlad pro ironii: např. *Že by byl ... ?* Uvidíme však na příkladu z Cicerona (autora vysloveně klasického), že *An* může uvozovat i otázku ironie prostou.

³ Lat. *sī* jako mechanický překlad *ei* bývá také místo *num*.

⁴ srov. polské *Tak!*

5. Et accesserunt ad eum pharisaei tentantes eum et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? Mt 19,3
6. An Deus forte omnem amorem nostrum sibi non meretur? Ab aeterno nos dilexit. SAIfMaria de'Liguori TractDePraxiAmandlesChr (1909) = LH - Alt 1.8.
7. Tune es ille qui conturbas Israel? 3Reg 18,17
8. Dicis itaque mihi: Quid adhuc quaeritur? voluntati enim eius quis resistit? O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? vylož conj. *qui respondeas* × ind. *qui finxit*; Rom 9,19sq.
9. Et erit vita tua quasi pendens ante te. Timebis nocte et die et non credis vitae tuae. Mane dices: Quis mihi det vesperum? et vespere: Quis mihi det mane?
10. Sit autem sermo vester EST, EST; NON NON; quod autem his abundantius est, a Malo est. Mt 5,37
11. Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput istius recubentis. — Ut quid perditio haec? Potuit enim istud venundari multo, et dari pauperibus. vylož *multō*; Mt 26,7-9
12. Et, cum venissent* Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma? Ait: Etiam. Et, cum intrassent* in domum, praevenit eum Iesus: Quid tibi videtur, Simon: reges terrae a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filii. když přišli; když vešli; Mt 17,23-25

C. Nepřímé otázky a souslednost časů

Otázky nepřímé jsou primárně konjunktivní neboli mají **vázaný konjunktiv**. Římané konjunktivem pravděpodobně naznačovali, že to, na co se ptáme, je „otázne“ (slov.), tedy nikoli reálné. V plném rozsahu se tu projevuje **souslednost časů** pro konjunktivy, která se v jiných druzích vedlejších vět s vázaným konjunktivem uplatňuje jen částečně.

Dvě poznámky pro pokročilé:

1. Právě na nepřímých otázkách byla souslednost časů (lat. *cōnsecūtiō temporum*, počestěně *konsekuce*) antickými gramatiky vysledována. Je to sice konstrukt, ale cca na 95 % platný, a to nejen v klas. L.

2. Dva příklady částečného uplatnění: a) Ve větách finálních=účelových jsou jen konjunktivy pro současnost. Přesně vzato: účel je následný, ale kauzálně vázaný na hlavní děj, takže „samozřejmě“ následnost se podává jako současnost. b) Při *cum historicum* jsou jen konjunktivy pro současnost či předčasnost po ději minulém.

Tázací⁵ deiktika se kladou – a překládají – stejně jako v otázkách přímých; u otázkových částic se však stírají rozdíly *nōnne* × *num* × *utrum* × *an*. Pro alternativu ...*nebo ne* : **necne**.
Dīc mihi utrum domī mānsūrus sīs necne : .....

Pro souslednost časů se rozlišuje:

- a) ve větě řídící čas tzv. **hlavní** – přezens nebo futurum (také imperativ, tj. přítomný tvar platící do budoucna) a **vedlejší** – všechny časy minulé;
- b) ve větě závislé vztah jejího „děje“ k „ději“ věty řídící čili tzv. **relativní čas**, tj. **současnost, předčasnost, následnost**.

⁵ V tradici českého mluvnickví jde při nepřímých otázkách o deiktika vztažná. V L se však mezi táz. × vzt. objevuje tvarová odlišnost: *Interrogō tē, quid faciās táz.*, s conj. × *Interrogō tē, quod iam prius interrogāvī vzt.*, s ind. .... Pozdní latina zachovává rozdíl *quid* : *co* × *quod* : *keré/že*, ale ve větách s *quod* : *že* mívá rovněž konjunktiv podle konsekuce.

Jak známe z infinitivních vazeb, v Č se souslednost vyjadřuje prostě – nezávisle na čase řídící věty se klade prez. pro souč., prét. pro předč., fut. pro násl.:⁶ **Řekni mi**, *co děláš* × *co jsi (u)dělal* × *co budeš dělat* × **Řekli nám**, *co dělají* (tj. tenkrát: prezens tu vlastně označuje minulý děj) × *co (u)dělali* (tj. předtím!) × *co budou dělat*.

Pravidla kladení konjunktivů

po čase hlavním

pro souč. konj. prez.

pro předč. konj. pf.

pro násl. zástupný konj. fut.

-*ūr(us) sim*,

v pas. -*nd(us) sim*

po čase vedlejším=minulém

pro souč. konj. ipf.

pro předč. konj. plpf.

pro násl. zástupný konj. fut.

-*ūr(us) essem*,

v pas. -*nd(us) essem*

První kolo – k pochopení systému

Příklady s **aktivním** slovesem v závislé větě (základní tabulka, jak ji prezentuje většina gramatik):

Quid agis? → *Interrogō tē, quid agās.*

.... *agēbās/ēgistī?*⁷ ..... *ēgeris.*

.... *agēs/āctūrus es?* ..... *āctūrus sīs.*

Quid agis? → *Interrogābam/-āvī tē, quid agerēs.*

.... *agēbās/ēgistī?* ..... *ēgissēs.*

.... *agēs/āctūrus es?* ..... *āctūrus essēs.*

Příklady s **pasivním** slovesem v závislé větě:

Quid agitur? → *Interrogō tē, quid agātur.*

.... *agēbātur/āctum est?* ..... *āctum sit.*

.... *agētur/agendum est?* ..... *agendum sit.*

Quid agitur? → *Interrogābam/-āvī tē, quid agerētur.*

.... *agēbātur/āctum est?* ..... *āctum esset.*

.... *agētur/agendum sit?* ..... *agendum esset.*

Příklady s **deponentním** slovesem v závislé větě:

Quid sequitur? → *Interrogō tē, quid sequātur.*

.... *sequēbātur/secūtum est?* ..... *secūtum sit.*

.... *sequētur/secūtūrum est?* ..... *secūtūrum sit.*

Quid sequitur? → *Interrogābam/-āvī tē, quid sequerētur.*

.... *sequēbātur/secūtum est?* ..... *secūtum esset.*

.... *sequētur/secūtūrum sit?* ..... *secūtūrum esset.*

⁶ To známe už z překladu infinitivních vazeb.

⁷ V obvyklých tabulkách se uvádí i plpf. *Quid ēgerās* – na znázornění toho, že i místo plpf. by byl příslušný konj. Protože však plpf. vyjadřuje předčasnost před jiným časem minulým, je v tak jednoduché otázce stěží myslitelný.

Druhé kolo – k vypěstování citu pro výrazy, po jakých se uplatňuje forma nepřímé otázky, a také k procvičování různých slovesných osob

V nepřímé otázce je aktivní slovesný tvar:

Quid agitis? Rēvērā mīror, quid agātis.
Quid ēgerunt/agēbant? Dīc nōbīs, quid ēgerint.
Quid aget/āctūrus est? Nēmō scit, quid āctūrus sit.
Cui oboedīmus? Quaestiō orta est, cui oboedīrēmus.
Ubī erant hostēs? Quaesiērunt ex eō, ubī fuissent hostēs.
Quem crās vīsītābō? Nesciēbam, quem crās vīsītātūrus essem.

V nepřímé otázce je pasivní slovesný tvar:

Quotus paragraphus legitur? Mōnstrā mihi quaeō, quotus paragraphus legātur.
Quōrum nōmina ibī scrīpta sunt? Nēmō potest solvere, quōrum nōmina ibī scrīpta sint.
Quando porta claudētur/claudenta est? Advenientēs scīre volunt, quando porta claudenda sit.
Quotus paragraphus legitur? Vēnit et quaeīvīt, quotus paragraphus legerētur.
Quōrum nōmina ibī scrīpta sunt? Nēmō poterat solvere, quōrum nōmina ibī scrīpta essent.
Quando porta claudētur/claudenta est? Interrogābant advenientēs(pád?), quando porta claudenda esset.

V nepřímé otázce je tvar deponentního slovesa:

Quid sequitur? Nōn est legibile, quid sequātur.
Quārē Dominus passus est tanta? Explicat Paulus, quārē Dominus passus sit tanta.
Quibus dē rēbus loquētur/locūtūrus est? Recūsō dīcere, quibus dē rēbus locūtūrus sit.
Quō proficīscitur? Nōluit aperīre, quō proficīscerētur.
Quem gēns illa venerābātur? Contendēbant doctī inter sē, quem gēns illa venerāta esset.
Num omnēs cōfessūrī sunt omnia? Dubitābat inquisītor, an omnēs cōfessūrī essent omnia.

Dvě situace, v nichž se poněkud překvapivě objevuje forma nepřímé otázky (s konjunktivy podle konsekuce):

- **tituly** spisů, kapitol ap. (promiskue s indikativem); konjunktivní formu lze vyložit tak, že vychází z elipsy, třeba [*In librō II dē hōc agitur,*] *utrum melius sit esse quam nōn esse* → *Liber II: Utrum melius sit etc.*
- obsahové věty nejen po *Dubium est / Dubitō an* ap. : *Je nejisté / Pochybuji, zda*), ale i po záporných obdobách vyjadřujících **nepochybnost**: *Nōn/Nūllum est dubium / Nēmō dubitat / Haud dubiē / Non dubitātur quīn* : *Není pochyb, že...* Lze si ho vysvětlit analogií s větami kladnými nebo jako výraz nereálnosti záporu.

Situace, v níž se poněkud překvapivě objevuje nepřímá otázka s indikativem:

- Petr zapírá, že je Galilejec a Kristův učedník: *Homo, nescio quid dicis* (L 22,60) **JAK SI TO VYSVĚTLIT?**

V Č lze „otáznost“ vyjádřit infinitivním zástupkem věty vedlejší: *Nevím, co dělat* (= *co mám dělat*). Ten je pochopitelně necitlivý k osobě, číslu a času. Volíme jej proto tam, kde buď nehrozí nejasnost, anebo kde nejasnosti jsou i ve zdrojovém textu.

Sententiae ad exercendum

MEMENTOTE

Quaestio cardinalis est: Si coniunctivus – quare? quid sibi velit?

Quapropter hoc modo pensemus: je tu conj. (pf.); vyjadřuje (předčasnost před časem hlavním) ap.

a) sententiae „classicae“ cum exercitiis

1 Scio quid heri fuerit, quid hodie sit; nescio quid cras futurum sit.

2 Hostes ex captivis quaerebant, quibus in locis esset Caesar. převed'te i do přezentu

3 Lacedaemonii non interrogabant, quam multi, sed ubi essent hostes. převed'te i do přezentu

4 Galli cogunt mercatores* pronuntiare, quibus ex regionibus veniant quasque ibi res cognoverint. nutí kupce (cōgō = co(n)+agō); převed'te i do minulosti

5 Interrogamus vos, num cras venturi sitis. převed'te i do minulosti

6 Ex iis litteris, quae a te missae erant, quid ageres et ubi fuisses cognovi; quando autem te visuri essemus, nihil ex iis litteris potui cognoscere. část před středníkem převed'te i do budoucnosti, část po středníku do přítomnosti

7 Dux graviter vulneratus ex amicis quaesivit, essentne fusi hostes. převed'te i do přítomnosti

8 Apud Germanos matres familiae⁸ sortibus declarabant, utrum proelium committere utile esset necne. nahrad'te *committere utile esset* jednodušším opisným tvarem s použitím gerundiva; převed'te i do přezentu

9 Ex me quidam quaesivit, quo die Praga exissem et num quid esset novi. převed'te i do přezentu a futura

10 Quid proxima nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii⁹ ceperis,¹⁰ quem nostrum ignorare arbitraris? Cicero, Oratio I in Catilinam

11 Quaeris ex me, quid heri in urbe acciderit. převed'te i do minulosti

12 Dubium erat, paterne cras Romam venturus esset. převed'te i do přítomnosti

13 Multum interest, utrum peccare aliquis nolit, an nesciat. Seneca

14 Demosthenes interrogatus, quomodo tantam sibi dicendi facultatem comparavisset: „Plus olei,“ inquit, „quam vini consumpsi.“

b) sententiae ex textibus theologicis

15 Unus de scribis interrogavit eum, quod esset primum omnium mandatum. podle Mc 12,28

16 Et Iudas Iscariotes unus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, ut* proderet* eum illis. Qui audientes gavisii sunt et promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quaerebat quomodo illum opportune traderet. *aby zradil; Mt 14,10-11

17 Quaesivisti etiam, utrum aqua cum vino in sanguinem convertatur. D 784 (Innocens III, Ep. ad Iohannem Lugdun., 1202); jaktože conj. prez.?

18 Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te. Leva oculos tuos in directum et vide, ubi non prostrata sis. Ier 3,2

⁸ Obdoba pojmu *pater familiās* – otec, hlava rodiny.

⁹ gen. qualitatis

¹⁰ *cōnsilium capere* : *pojmut ūmysl*

19 Et dixit Dominus ad Moysen: Ingredere ad Pharaonem; ego enim induravi cor eius et servorum illius, ut* faciam* signa mea haec in eo; et narres* in auribus filii tui et nepotum tuorum, quoties contriverim Aegyptios et signa mea fecerim in illis; et sciatis* quia ego Dominus. aby; Ex 10,1-2

20 Vade in hac fortitudine tua, et liberabis Israel de manu Median; scito quod miserim te. promyslet, ke komu se vztahuje *scītō*; Iudic 6,14

21 Vade in Silo, ubi est Ahas propheta: ipse enim iudicabit tibi quid eventurum sit puero huic. podle 3Reg 14,2-3

22 Tollensque mulier viros abscondit, et ait: Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam unde essent; cumque porta clauderetur* in tenebris, et illi pariter exierunt, nescio quo abierunt: persequimini cito et comprehendetis eos. *cum historicum*: když se zavírala; Ios 2,4 proč asi je po druhém *quō* ind.?

23 Si vero quaeras quo vadis, adhaere Christo, quia ipse est veritas, ad quam desideramus pervenire. Si quaeris quo permanes, adhaere Christo, quia ipse est vita. SAugExplInIoan = LH – AltHebdIXpa; sleduj hru s ind.×konj.

24 Articulus VII. Utrum liceat alicui furari. ThAq STh 2a 2ae, q. LXVI

25 *Tituli*: Quod vere sit deus – Quomodo et cur videtur et non videtur deus a quaerentibus eum – Quid ad haec respondeat quidam pro¹¹ insipiente – Quod nec deus potest auferre voluntatis rectitudinem – Quod nulla tentatio cogat invitum peccare AnsCant Fides quaerens intellectum; ind. a konj. promiskue: lze najít důvody?

c) lectio ad otium

QVIS VERE BEATVS SIT

Aliquando ex Socrate quaesitum est, num Archelaum, Macedonum regem, beatum putaret.

"Nescio," inquit Socrates, "numquam enim cum eo collocutus sum."

"Quid? Tu aliter id scire non potes?"

"Nullo modo."

"Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatusne sit?"

"An ego possim, si ignoro, quam sit doctus, quam vir bonus?"

"Quid? Tu in eo sitam [esse] vitam beatam non putas?"

"Ita prorsus existimo bonos [esse] beatos, improbos miseros."

"Miser ergo Archelaus?"

"Certe, si iniustus."

Cic. Tusc. V,12

---

¹¹ *na obranu, ve prospěch*